

Efter neutraliteten

Neutralitetspolitiken har spelat ut sin roll i och med det kalla krigets slut och östblockets upplösning. Det finns ju inte längre några parter att vara neutral mellan.”

Ungefär så söker man ofta motivera att man uppger EG-motståndet. Ofta är detta emellertid en rökridå avsedd att dölja reträtten från en ohållbar position – EG-motstånd – som tidigare motiverats med neutralitetsargumentet, medan de verkliga bevekelsegrunderna varit helt andra. Ironiskt nog sker omsvängningen då EG verkligen börjat syssla med säkerhetspolitik efter att tidigare ha varit en mer renodlat ekonomisk gemenskap.

Neutralitetspolitiken var ingen produkt av det kalla kriget och det block-uppdelade Europa. Den har äldre anor än så, även om den omskrutna 180-åriga traditionen är rätt tvivelaktig, såsom Bo Siegbahn påvisade i nr 2–3/92 av Svensk Tidskrift. Sin fasta förankring fick neutralitetspolitiken sedan vi lyckats stå neutrala – om än med något tummad heder – i två förödande världskrig.

Strävan att stå utanför krig kan naturligtvis fortsätta även om den stora konfrontationen mellan kommunism och kapitalism försvunnit. Endast den mycket sangviniske eller mycket okunnige utsluter väpnade konflikter för all framtid i vår del av världen.

Frågan om neutralitetspolitikens vara eller inte vara är en helt annan: Går det att undvika krig genom att stå vid sidan om?

Den frågan var aktuell även på den gamla onda tiden. Den som försökte besvara den med en kylig analys kom fram till att det var ytterst osäkert för att inte säga osannolikt. Med modern vapentek-

nik och moderna strategier blev militära operationer alltmer geografiskt utbredda. I första världskriget höll sig Skandinavien utanför kriget, i det andra klarade sig Sverige ensamt av de nordiska länderna, i det tredje...?

Emellertid löpte den som kom fram till dessa slutsatser risken att stämplas som fiende till neutraliteten och fara för freden. Carl Bildt och Gunnar Heckscher angreps hätskt efter en artikel där de uttalade sitt tvivel på att Sovjetunionen tänkte respektera Sveriges neutralitet i händelse av krig.

Denna neutralitetsfundamentalism som i den offentliga retoriken framställde neutralitetspolitiken som praktiskt taget en garanti för vår fred, förkunnades, vet vi nu, samtidigt som vi på olika områden, klokt nog, vidtog förberedelser för att i händelse vi angreps ta emot hjälp västerifrån. Men att ens hypotetiskt tala om västhjälp brännmärktes som näst intill landsförräderi av regeringen och dess hantlangare.

På många sätt var vi fripassagerare i NATO-alliansen. Ytterst vilade vår säkerhet på att Sovjetunionen måste befara kärnvapenkrig om det angrep den skandinaviska halvön, ett angrepp som svårigen kunde kringgå Sverige. Sverige, som sålunda skyddades av NATO:s kärnvapenparaply, gjorde emellertid sitt bästa för att spoliaera paraplyet genom förslagen om kärnvapenfria zoner och genom sitt agerande i frågan om medeldistans-kärnvapnen.

Retoriken till trots stod det under 80-talet alltmer klart för alltfler att alliansfriheten var ett mycket bräckligt skydd i händelse av krig och att vi i själva verket ingick i ett av Sovjetunionens operations-

lism river upp gamla sår och åter skapar konflikter och krig.

Ändå finns ingen väg tillbaka. Jag är övertygad om att utvecklingen – om än inte utan bakslag och besvikelser – går mot dels en federation av nationer i form av den nu framväxande Europeiska unionen, dels en konfederation av samarbete som omfattar också de stater, vilka ännu inte vill eller kan ta steget fullt ut in i det nationernas och regionernas Europa som federationen kommer att utgöra.

I Sverige vill vi vara en del av detta samarbets kärna och motor. Det är EG, den blivande EU. Vår drivkraft är inte minst omsorgen om den europeiska freden och därmed också om vår egen frihet och nationella självständighet.

Att det finns en motsättning mellan en bibehållen neutralitetspolitik och ett medlemskap i EG/EU är alltför uppenbart för att behöva påpekas. Det var heller ingen tillfällighet att riksdagen i sitt nya och betydelsefulla säkerhetspolitiska ställningstagande i våras (UU19) inte ville bifalla motioner från vänsterpartiet och enstaka socialdemokrater, som krävde att det ofta åberopade riksdagsuttalandet från 1990 om medlemskap i EG med bibehållen neutralitetspolitik skulle upprepas.

Säkerhetspolitiskt övergångsskede

I stället markerade riksdagen, att vi nu finner oss i ett säkerhetspolitiskt övergångsskede som kännetecknas av två drag. Den hårda kärnan i vår politik i form av den militära alliansfriheten består ännu. Samtidigt vill vi fullt ut vara med och bygga en ny europeisk säkerhetsordning med allt vad det kan innebära.

Regeringen fick därmed ett tydligt stöd för den linje vi drivit sedan regeringsskiftet förra hösten.

Neutralitetspolitiken var en självklarhet under blockuppdelningens decennier i Europa. Den tjänade först och främst våra nationella intressen, men den bidrog dessutom till relativ stabilitet i det nord-europeiska området. Med sitt starka stöd i form av vårt militära försvar var den utan tvekan rätt politik för sin tid. De som då ville nedvärdera den begrep illa de säkerhetspolitiska realiteterna i den tidens Europa.

Den hårda kärnan i vår politik i form av den militära alliansfriheten består ännu.

Men i dag är läget i grunden förändrat. Det storkrig mellan NATO och Warszawapakten som var det i stort sett enda krig som var möjligt i Europa då, och som vår politik var inriktad på att genom neutralitet hålla oss utanför, har nu helt fallit bort som möjlighet. Det blockuppdelade Europa som den tidens neutralitetspolitik svarade mot finns icke längre. Därmed finns inte heller de hot som denna politik skulle möta.

Nya risker och hot

I stället är det ett vitt spektrum av nya risker och hot som nu avtecknar sig. Om det förödande storkriget, med dess överhängande risk för eskalation till kärnvapenkrig, nu icke längre finns som risk, ser vi i stället hur olösta nationella, ekonomiska eller ekologiska problem leder till den ena konflikten efter den andra. Inte så allvarli-

ga som storkriget, men tillräckligt förödande för att ställa krav på solidaritet och handlingskraft hos Europas andra länder.

I det blockuppdelade Europa var det en kardinalprincip i vår politik att undvika varje form av utrikes- eller säkerhetspolitisk bindning, eftersom denna kunde ha komprometterat vår strävan efter neutralitet i det fruktade storkriget.

Neutralitetspolitiken var en självklarhet under blockuppdelningens decennier i Europa.

Men i den nya europeiska situationen är det inte genom isolering från, utan i stället genom engagemang i, det framväxande utrikes- och säkerhetspolitiska samarbetet som vi nu kan göra de verkningsfullaste insatserna för vår egen och det övriga Europas fred.

Därmed återknyter vi till en linje i svensk utrikes- och säkerhetspolitik som egentligen är äldre än kallakrigs-decenniernas strikta neutralitetslinje, nämligen strävan efter kollektiv och gemensam säkerhet.

Det borde vara uppenbart, att det bara är genom ett på alla områden fördjupat samarbete som vi kan möta det breda spektrat av olika fredshot i det nya Europa. På samma sätt som EG genom sin strävan efter ett allt fastare förbund mellan de olika samhällena befast freden i västra Europa, måste vi under kommande decennier sträcka ut detta samarbete till centrala, sydöstra och östra Europa för att bidra till att lösa dess konflikter och problem innan de resulterar i öppna krig.

Det är många som på senare tid pekat

på instabiliteten i olika delar av Europa och de risker för framtiden som detta innebär. Ju mer oroad man är för denna instabilitet, desto angelägnare framstår det att bygga ut samarbetet.

De som inte anser att Sverige skall delta i detta arbete måste rimligen anse att ingen annan skall göra det heller. Det som är fel för oss kan inte rimligen vara rätt för andra. Men det borde vara lätt att inse vilka som skulle bli konsekvenserna av en sådan politik. Skulle det i stället för samarbete börja att byggas nya barriärer och gränser mellan Europas nationer skulle freden för oss alla snabbt bli allt skörare.

Samarbete inom ESK och EG

Samarbetet måste självklart omfatta även utrikes- och säkerhetspolitiken. Det gäller inom ramen för ESK-processen lika väl som inom EG. Sverige har spelat en pådrivande roll inom ESK, och vi har all anledning att välkomna att EG i och med Maastrichtavtalet tar betydelsefulla steg i riktning mot ett allt fastare utrikes- och säkerhetspolitiskt samarbete. I båda dessa fall kommer det säkert att vara nödvändigt att ta ytterligare steg under kommande år.

Att här också finns en försvarspolitisk dimension är uppenbart. De ekonomiska, sociala och ekologiska dimensionerna av säkerhetsproblemen har blivit allt tydligare, men de militära finns fortfarande kvar. Besluten på ESK-toppmötet i Helsingfors innebar ju en ökad roll för olika typer av fredsbevarande operationer i Europa icke minst för att kunna avlasta FN i olika situationer.

Det innebär förvisso inte, som våra isolationister försöker göra gällande, att

svenska soldater skulle kunna tvingas till strid i andra länder utan att vi skulle ha något inflytande över detta. Deltagande i fredsbevarande operationer grundas på beslut av Sveriges regering i varje särskilt fall och på frivillighet vad gäller de personer som deltar. Så är det i dag, och så kommer det att förbli i framtiden.

Det innebär sannerligen inte heller — som det påstås i en del av kommentarerna till EG-kommissionens yttrande i somras över Sveriges medlemsansökan — att EG skulle ställa krav på något mer än Maastricht för vår del. EG-länderna kan inte ställa större krav på Sverige än de ställer på sig själva. Det kommer de heller inte att göra.

Ännu finns inga beslut om en gemensam försvarspolitik, än mindre om ett gemensamt försvar. Det förefaller mig föga sannolikt att EG:s ministerråd skulle ge EG-kommissionen i uppdrag att förhandla om något som de i rådet företrädande regeringarna inte själva har tagit ställning till.

Än mer bisarra är påståendena att Sverige efter ett EU-medlemskap skulle tvingas in i en militärallians. Vill vi gå med i ett militärt samarbete, fattar vi själva beslut om det. Varje förändring utöver EG:s grundläggande dokument, däribland Maastricht-fördraget, kräver enhällighet och ratifikation av samtliga medlemsstater. Det innebär folkomröstning i ett antal länder, Sverige också i så fall.

Ett medlemskap i WEU, Västeuropeiska unionen, måste vi diskutera. Men det går inte att fatta något beslut förrän vi är medlemmar i EU. Då torde varken Europa eller Västeuropeiska unionen se ut som de gör i dag. Ett medlemskap i Nato ser jag inga fördelar i.

I den allmänna debatten framställs ett kommande medlemskap i EG ofta som en belastning för vår säkerhetspolitik. Men de som gör det förefaller inte att ha tänkt igenom den nya situation som uppstått. Det är svårt att se lägen där inte medlemskapet i EG och dess utrikes- och säkerhetspolitiska samarbete i stället skulle vara en avsevärd tillgång för vår säkerhetspolitik.

Vi återknyter till en äldre linje i svensk utrikes- och säkerhetspolitik, strävningen efter kollektiv och gemensam säkerhet.

Som regering och riksdag framhållit bibehåller vi fortfarande möjligheten att, om vi så skulle vilja, kunna vara neutrala i händelse av krig i vårt närområde. Men det är samtidigt tydligt att spektrat av möjliga konflikter, som det skulle vara naturligt för Sverige att förklara sig fullt folkrättsligt neutralt i, håller på att smalna av.

Att neutraliteten inte är en möjlighet för Sverige i en konflikt som den vi nu ser, när Bosnien-Hercegovina drabbas av en serbiskt styrd och stödd aggression, är en självklarhet. Vi har all anledning att ge alla de bidrag vi kan för att stoppa denna aggression innan den tänder en brand på Balkan, än värre än den vi redan sett.

Länderna kring Östersjön

Men inte heller när det gäller vårt omedelbara närområde finns det längre några automatiska slutsatser om hur vi skulle agera i olika situationer.

När Stalin i december 1939 kastade sig över Finland i akt och mening att återerövra vårt grannland till det storryska väldet, var neutraliteten en omöjlig politik för Sverige. Finlands sak blev vår för det svenska folket, och vår officiella politik inskränktes till att vi var icke krigförande.

Diskussionen om möjliga framtida allvarliga utmaningar för vår säkerhets-

Vi har all anledning att välkomna att EG i och med Maastrichtavtalet tar betydelsefulla steg i riktning mot ett allt fastare utrikes- och säkerhetspolitiskt samarbete.

politik handlar ofta om de risker som finns för en framtida auktoritär regim i Ryssland med revanschistiska strävanden gentemot sina grannar. Att förhindra att den situationen uppstår är ett centralt mål för samarbetsansträngningarna i Europa.

Skulle dessa ansträngningar misslyckas, måste varje situation bedömas efter de omständigheter som då skulle råda. Men det är inte osannolikt att ett framtida Sverige skulle hysa samma känslor som 1939, vid ett eventuellt ryskt försök att i en så-

dan fiktiv situation göra något i stil med vad den beryktade ryske demagogen och presidentkandidaten Zjirinovski redan har talat om offentligen. Han vill sätta press på Finland, Estland, Lettland och Litauen och helst återerövra dem alla.

Vem vågar påstå att neutraliteten med automatik skulle vara Sveriges linje i ett sådant läge?

Morgondagens möjligheter

Vi behöver nu en debatt som bör handla om morgondagens möjligheter för Sverige i stället för om gårdagens begränsningar. Det finns annars en risk för att debatten degenererar till ett mekaniskt mumlande av formler som nu förlorat sin mening. Att försöka hävda att ingenting förändrats och ingenting behöver förändras är i bästa fall självbedrägeri, och i värsta fall ett medvetet försök att undanhålla allmänheten sanningen om vad som sker.

Det som nu öppnas är nya möjligheter att arbeta för de mål som är de självklara i vår säkerhetspolitik, nämligen att bevara vår egen frihet och fred genom att bidra till friheten och freden i det Europa som vi är en så självklar del i.